

ROZDZIAŁ VIII – ŚRODOWISKO KULTUROWE

1. Zakres pracy i sposób jej dokumentowania

Zagrożenia dóbr kultury wynikające z przebudowy drogi krajowej nr 11 do parametrów drogi ekspresowej zostały zanalizowane zarówno na jej dotychczasowym przebiegu jak i na nowych jej projektowanych odcinkach. Do analizy wykorzystano dokumentację archiwalną znajdującą się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Poznaniu, WUOZ w Poznaniu Delegatury w Kaliszu oraz Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Uwzględniono też informacje Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu.

Do analizy przyjęto pas szerokości ok. 200 m po obu stronach osi drogi.

Na analizowanym obszarze w licznych przypadkach zaobserwowano zagrożenia dla obiektów zabytkowych czy krajobrazu kulturowego.

Na trasie inwestycji zlokalizowanych jest blisko 140 stanowisk archeologicznych, z których zdecydowana większość (90 stanowisk na podstawie danych archiwalnych) jest bezpośrednio zagrożona. Posiadane informacje są jednak dalece niewystarczające i nie w pełni obrazują potencjalne zagrożenia dla środowiska dóbr kultury.

Ilustracją osadnictwa jest kartograficzna prezentacja stanowisk na mapie w skali 1:20 000 (rys.11). Analiza mapy stanowi podstawę do oceny aspektów ekonomicznych przedsięwzięcia. Zaznaczone stanowiska można bowiem albo zbadać (z czym wiąże się dodatkowe koszty oraz termin realizacji inwestycji) albo je ominąć (z czym wiąże się również dodatkowe koszty innego przebiegu drogi; ponadto nie ma gwarancji, że po wprowadzonych korektach nie wystąpi kolizja z innymi stanowiskami archeologicznymi).

Najlepszym rozwiązaniem jest przeprowadzenie przed dalszymi pracami projektowymi:

- badań powierzchniowych na całej długości trasy celem określenia faktycznej ilości stanowisk będących w kolizji, określenia ich zasięgów i wielkości powierzchni do badań ratowniczych. Najlepszym okresem do prowadzenia prac powierzchniowych jest okres wczesnowiosenny - pola są dobrze przepłukane przez wody opadowe, obserwacja terenowa jest wtedy najlepsza. Drugim okresem sprzyjającym tego rodzaju pracom jest okres późnej jesieni. Badania powierzchniowe prowadzone w innych sezonach nie dają gwarancji pełnego rozpoznania. Prace te powinny być realizowane przez archeologów posiadających duże doświadczenie w realizacji tego rodzaju badań. Przed podjęciem prac terenowych inwestor lub osoby kierujące badaniami powinny uzyskać pozwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenia prac archeologicznych oraz

spełnić wszystkie wymagania zawarte w pozwoleniu. Wyniki prac należy przekazać do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, który dokona odbioru prac.

- badania te należy uzupełnić wykonaniem zwiadu lotniczego połączonego z wykonaniem zdjęć widocznych stanowisk i obiektów archeologicznych. Zdjęcia lotnicze stosowane w archeologii pozwalają na udokumentowanie tych stanowisk, które są dobrze zachowane i często na powierzchni brak materiału zabytkowego. Najlepszym okresem dla tego rodzaju prac przypada na koniec czerwca i początek lipca. Wówczas to dojrzewające zboża jako wyróżniki roślinne uwidaczniają występujące pod ziemią struktury. Metoda ta pozwala na dokładne określenie zasięgu stanowisk archeologicznych.
- badań sondażowych celem określenia stanu zachowania substancji zabytkowej na wybranych stanowiskach

Na podstawie uzyskanych danych można wytypować stanowiska do ratowniczych badań wyprzedzających. Taka procedura zapewne spowoduje zmniejszenie ilości stanowisk do badań wykopaliskowych, co w końcowym efekcie będzie opłacalne ekonomicznie. Ratownicze badania wykopaliskowe należy przeprowadzić przed podjęciem prac budowlanych, najlepiej po wykupie gruntów, tak, aby nie kolidowały z harmonogramem prac inwestycyjnych. W niektórych przypadkach prace te są długotrwałe. Na prace te należy uzyskać pozwolenie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Osoby kierujące pracami archeologicznymi muszą posiadać odpowiednie kwalifikacje m.in. co najmniej 12 miesięczną praktykę w prowadzeniu badań wykopaliskowych zdobytą po ukończeniu studiów.

2. Szczegółowa analiza i ocena zagrożeń. Porównanie wariantów.

O ile tereny po których przebiega projektowana droga były już wcześniej przedmiotem badań archeologicznych, to jednak w jej części południowej woj. wielkopolskiej materiały te nie zostały w pełni opracowane i nie są dostępne.

Sytuacja jest jasna od węzła „Żabikowo” (węzeł już poza analizowanym w studium odcinkiem) do węzła „Antonin” i można istniejące materiały uznać za miarodajne. Natomiast na trasie przebiegu projektowanej drogi S-11 od węzła „Antonin” do węzła „Kostów” wyniki kwerendy nie są pełne. Na tym obszarze prowadzone były badania archeologiczne, ale ich wyniki nie są w pełni dostępne. Zatem na tym odcinku należy liczyć się, że liczba kolizji ze stanowiskami archeologicznymi może znacząco wzrosnąć.

Szczegółowa analiza i ocena zagrożeń została zaprezentowana w tabeli 8.1., w której ujęte są wszystkie znane w Wielkopolsce z wcześniejszych badań stanowiska archeologiczne z podaniem ich chronologii bądź klasyfikacji kulturowej. W tabeli również zaznaczono stanowiska, które na obecnym etapie wstępnie zakwalifikowano do ratowniczych badań wykopaliskowych. Jest ich bardzo dużo, co jest dodatkowym argumentem za przeprowadzeniem wyprzedzających badań powierzchniowo-sondazowych.

Tab. 8.1. Zestawienie stanowisk archeologicznych leżących w sąsiedztwie projektowanej drogi ekspresowej S11 na terenie woj. wielkopolskiego

<i>Lp.</i>	<i>Nr stanowiska</i>	<i>Zawartość kulturowa</i>	<i>Rodzaj prac ratowniczych</i>
1.	56-30/82	Osadnictwo kultury łużyckiej, kultury przeworskiej, Osadnictwo wczesnośredniowieczne f. AB?, osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
2.	56-30/83	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania wykopaliskowe?
3.	56-30/86	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania wykopaliskowe
4.	56-30/128	Osadnictwo kultury przeworskiej, późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe?
5.	56-30/129	Osadnictwo z epoki kamienia, kultury przeworskiej i wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
6.	56-31/96	Osadnictwo z epoki kamienia, kultury przeworskiej i wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
7.	56-31/97	Osadnictwo epoki kamienia, kultury przeworskiej, wczesnośredniowieczne i pradziejowe	Badania wykopaliskowe
8.	56-31/98	Osadnictwo kultury łużyckiej i wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe ?
9	56-31/99	Osadnictwo wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
10.	56-31/100	Osadnictwo kultury łużyckiej, późno średniowieczne	Badania wykopaliskowe ?
11	56-31/105	Osadnictwo KPL, KCW?, kultury przedłużyckiej, kultury przeworskiej wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
12.	56-31/101	Osadnictwo kultury przeworskiej,	Badania wykopaliskowe
13.	56-31/102	Osadnictwo epoki kamienia, kultury łużyckiej, kultury przeworskiej, wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
14.	56-31/103	Osadnictwo epoki kamienia, kultury łużyckiej, kultury przeworskiej, wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe

Tab. 8.1. c.d. Zestawienie stanowisk archeologicznych leżących w sąsiedztwie projektowanej drogi ekspresowej S11 na terenie woj. wielkopolskiego

<i>Lp.</i>	<i>Nr stanowiska</i>	<i>Zawartość kulturowa</i>	<i>Rodzaj prac ratowniczych</i>
15.	57-31/1	Osadnictwo wczesnej epoki brązu, kultury przeworskiej i wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe?
16.	57-31/2	Osadnictwo epoki kamienia, kultury przeworskiej i wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
17.	57-31/6	Osadnictwo kultury przeworskiej i wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
18	57-31/33	Osadnictwo KPL, kultury przeworskiej i wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe?
19.	57-31/45	Osadnictwo kultury łużyckiej ?	Badania wykopaliskowe?
20.	57-31/46	Osadnictwo wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
21.	57-31/52	Osadnictwo kultury łużyckiej i wczesnośredniowieczne	
22.	57-31/53	Osadnictwo z wczesnej epoki brązu	Badania wykopaliskowe
23.	58-32/15	Osadnictwo pradziejowe	
24.	58-32/16	Osadnictwo pradziejowe	
25..	58-32/17	Osadnictwo kultury łużyckiej,	Badania wykopaliskowe ?
26.	59-32/3	Osadnictwo pradziejowe	Badania wykopaliskowe
27.	59-32/24	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe ?
28.	59-32/27	Osadnictwo kultury przeworskiej, wczesnośredniowieczne i późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe,
29.	59-32/26	Osadnictwo późnośredniowieczno - nowożytnie ,	
30.	59-32/25	Osadnictwo pradziejowe	Badania wykopaliskowe ??
31.	59-32/24	Osadnictwo późnośredniowieczno - nowożytnie ,	Badania wykopaliskowe ??
32.	59-32/145	Osadnictwo epoki kamienia,; kultury łużyckiej –IV-V O EB, jastorfskiej (cmentarzyska)	Badania wykopaliskowe
33	59-35/85	Osadnictwo epoki kamienia, kultury łużyckiej – Ha, późnośredniowieczno - nowożytnie ,	Badania wykopaliskowe
34.	59-32/86	Osadnictwo pradziejowe	Badania wykopaliskowe?
35.	59-32/87	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe?

Tab. 8.1. c.d. Zestawienie stanowisk archeologicznych leżących w sąsiedztwie projektowanej drogi ekspresowej S11 na terenie woj. wielkopolskiego

<i>Lp.</i>	<i>Nr stanowiska</i>	<i>Zawartość kulturowa</i>	<i>Rodzaj prac ratowniczych</i>
36.	59-32/112	Osadnictwo kultury łużyckiej i wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
37.	59-32/142	Osadnictwo wczesno i późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
38.	60-33/35	Osadnictwo kultury łużyckiej i nowożytnie	
39.	60-33/36	Osadnictwo późnośredniowieczne i nowożytnie	
40.	61-33/24	Osadnictwo nowożytnie	
41.	61-33/33	Osadnictwo kultury przeworskiej, wczesnośredniowieczne i nowożytnie	Badania wykopaliskowe
42.	61-33/61	Osadnictwo nowożytnie i nieokreślone	
43.	62-33/7	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania wykopaliskowe
44.	62-34/83	Brak danych	Badania wykopaliskowe
45.	62-34/75	Osadnictwo wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
46.	62-34/76	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
47.	62-34/20	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
48.	62-34/19	Brak danych	Badania wykopaliskowe
49.	63-35/7	Osadnictwo kultury przeworskiej	?
50.	63-35/4	Osadnictwo neolityczne, wczesnośredniowieczne	
51.	63-35/19	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe?
52.	63-35/18	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania wykopaliskowe
53.	63-35/62	Osadnictwo kultury przeworskiej i późnośredniowieczne	
54.	64-36/18	Osadnictwo kultury łużyckiej	Badania wykopaliskowe
55.	64-36/15	Osadnictwo kultury łużyckiej	Badania wykopaliskowe
56.	64-36/14	Osadnictwo kultury przeworskiej	
57.	64-36/11	Osadnictwo kultury łużyckiej	Badania wykopaliskowe
58.	64-36/5	Osadnictwo kultury łużyckiej	Badania wykopaliskowe
59.	64-36/4	Osadnictwo neolityczne - KPL	Badania wykopaliskowe

Tab. 8.1. c.d. Zestawienie stanowisk archeologicznych leżących w sąsiedztwie projektowanej drogi ekspresowej S11 na terenie woj. wielkopolskiego

<i>Lp.</i>	<i>Nr stanowiska</i>	<i>Zawartość kulturowa</i>	<i>Rodzaj prac ratowniczych</i>
60.	65-36/104	Osadnictwo kultury przeworskiej	
61	65-36/100	Osadnictwo kultury przeworskiej	
62	65-36/98	Osadnictwo wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
63.	65-36/82	Osadnictwo późno średniowieczne	Badania wykopaliskowe?
64	65-36/83	Osadnictwo późno średniowieczne	Badania wykopaliskowe
65	65-36/87	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania wykopaliskowe
66	65-36/85	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania wykopaliskowe
67	65-36/6	Osadnictwo wczesnośredniowieczne	Badania weryfikacyjne
68	65-36/2	Osadnictwo neolityczne –KPL, kultury przeworskiej	Badania wykopaliskowe
69	65-36/74	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania weryfikacyjne
70	65-36/16	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania wykopaliskowe
71	67-36/5	Osadnictwo kultury przeworskiej	
72	68-36/128	Osadnictwo kultury łużyckiej/ i późnośredniowieczne	Nadzór archeologiczny
73	68-36/35	Osadnictwo kultury łużyckiej i kultury przeworskiej	Nadzór archeologiczny
74.	68-36/33	Osadnictwo kultury łużyckiej i przeworskiej	Badania wykopaliskowe ?
75.	68-36/87	Osadnictwo epoki kamienia, , kultury przeworskiej , wczesnośredniowieczne i nowożytnie	Badania wykopaliskowe
76	68-36/9	Osadnictwo kultury łużyckiej, wczesnośredniowieczne, późnośredniowieczne i nowożytnie	Badania wykopaliskowe
77	68-36/6	Osadnictwo kultury łużyckiej, kultury przeworskiej, wczesnośredniowieczne, późnośredniowieczne i nowożytnie	Badania wykopaliskowe
78	68-36/12	Osadnictwo kultury przeworskiej, wczesnośredniowieczne, późnośredniowieczne i nowożytnie	Badania wykopaliskowe
79	68-36/86	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania wykopaliskowe
80	69-36/2	Osadnictwo nowożytnie	Badania wykopaliskowe

Tab. 8.1. c.d. Zestawienie stanowisk archeologicznych leżących w sąsiedztwie projektowanej drogi ekspresowej S11 na terenie woj. wielkopolskiego

<i>Lp.</i>	<i>Nr stanowiska</i>	<i>Zawartość kulturowa</i>	<i>Rodzaj prac ratowniczych</i>
81	69-36/11	Osadnictwo nowożytnie	Badania wykopaliskowe
82	69-36/15	Osadnictwo wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
83	69-36/16	Osadnictwo kultury łużyckiej	Badania wykopaliskowe
84.	69-36/17	Osadnictwo wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
85	69-36/19	Osadnictwo późnośredniowieczne/nowożytnie	Badania wykopaliskowe?
86	69-36/20	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
87	69-36/34	Osadnictwo kultury grobów kloszowych	Badania wykopaliskowe
88.	69-36/23	Osadnictwo nowożytnie	Badania wykopaliskowe?
89.	69-36/24	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe?
90	70-36/64	Osadnictwo kultury łużyckiej	Badania wykopaliskowe
91.	70-36/70	Osadnictwo kultury przeworskiej	
92.	70-36/69	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania wykopaliskowe
93.	70-36/57	Osadnictwo kultury łużyckiej	Badania wykopaliskowe
94.	70-36/58	Osadnictwo neolityczne - KPL	Badania wykopaliskowe
95.	70-36/53	Osadnictwo kultury łużyckiej	Badania wykopaliskowe
96.	70-36/55	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania Wykopaliskowe
97.	72-37/1	Osadnictwo nowożytnie	Badania wykopaliskowe ?
98.	73-37/7	Osadnictwo kultury przeworskiej, wczesnośredniowieczne i późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
99.	77-38/18	Osadnictwo kultury przeworskiej i późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
100	77-38/17	Osadnictwo kultury przeworskiej i wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
101.	77-38/20	Osadnictwo późnośredniowieczne	
102.	77-38/21	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe

Tab. 8.1. c.d. Zestawienie stanowisk archeologicznych leżących w sąsiedztwie projektowanej drogi ekspresowej S11 na terenie woj. wielkopolskiego

<i>Lp.</i>	<i>Nr stanowiska</i>	<i>Zawartość kulturowa</i>	<i>Rodzaj prac ratowniczych</i>
103.	77-38/24	Osadnictwo kultury przeworskiej,	Badania wykopaliskowe
104.	77-38/25	Osadnictwo kultury przeworskiej,	Badania wykopaliskowe?
105.	77-38/26	Osadnictwo , wczesnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
106.	77-38/33	Osadnictwo kultury przeworskiej i późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe?
107.	77-38/28	Osadnictwo kultury przeworskiej	Badania wykopaliskowe
108.	77-38/69	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
109.	70-38/70	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
110.	70-38/68	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
111.	77-38/67	Osadnictwo i późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
112.	77-38/75	Osadnictwo kultury przeworskiej i późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
113.	77-38/74	Osadnictwo późnośredniowieczne	Badania wykopaliskowe
114.	78-38/38	Osadnictwo kultury przeworskiej	

Stanowiska ujęte w zestawieniu pochodzą z badań realizowanych w latach 80-tych XX wieku w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski, będących w archiwach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, Muzeum Archeologicznego w Poznaniu oraz Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu , Delegatura w Kaliszu.

Zestawienie obejmuje :

Rubryka 1 - nr stanowiska na mapie (rys. 11) z przebiegiem trasy

Rubryka 2 - nr stanowiska według systemu Archeologicznego Zdjęcia Polski

Rubryka 3 - charakterystyka kulturowo - chronologiczna

Natomiast dla krótkiego odcinka drogi w obrębie woj. opolskiego, występowanie stanowisk archeologicznych pokazano na rys. 11. Są to stanowiska w Polanowicach, Jaśkowicach, Ciecierzynie, Gołkowicach i Kostowie w łącznej liczbie 21 stanowisk.

Rodzaj prac archeologicznych oraz oszacowanie powierzchni stanowiska wraz z orientacyjnym kosztem badań 1 ara mogłyby zostać wstępnie oszacowane po przeprowadzeniu prac powierzchniowo – weryfikacyjnych.

W szerokim sąsiedztwie projektowanej drogi występują liczne obiekty objęte ochroną konserwatorską. Są to kompleksy dworsko-(pałacowo)-parkowe (o charakterze parków krajobrazowych, omówione w rozdz. 6), objęte ścisłą ochroną układy urbanistyczne oraz pojedyncze obiekty (wiatraki, kościoły, cmentarze itp.). Na podstawie przeprowadzonej analizy, w oparciu o materiały uzyskane w poszczególnych gminach, a także informacje Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu i w Opolu, zdecydowana większość tych obiektów nie koliduje bezpośrednio z projektowaną inwestycją. Jedynymi wyjątkami są tu: **zespół pałacowy i park krajobrazowy w Brodowie**, (położony blisko projektowanej drogi zarówno w rozwiązaniu podstawowym, jak i wariantowym), **romantyczny kompleks rezydencjonalny** z XIX w. księcia Antoniego Radziwiłła w Antoninie (konflikt bezpośredni przy przebiegu drogi w wariantach II i III; brak konfliktu przy przebiegu wariantu podstawowego) oraz **zespół dworski w Rojowie**. Ponadto droga koliduje z nieczynnym ewangelickim cmentarzem w Kostowie (wariant podstawowy), który nie jest wpisany do rejestru zabytków. Również węzeł „Górzno” zlokalizowano tuż przy czynnym cmentarzu katolickim (por. rys.11) .

W pierwszym przypadku (Brodowo) negatywną opinię dla przebiegu wariantowego drogi wyraził Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu (pismo w załączeniu). Jednak bliższa analiza usytuowania parku krajobrazowego, oparta o mapy w skali 1:10 000, wskazuje, że zespół ten jest oddalony od obydwóch analizowanych przebiegów drogi o zbliżoną odległość rzędu 100-200m.

W drugim przypadku inwestycja koliduje ze wschodnimi obrzeżami obszaru objętego ochroną konserwatorską (por. rys. 11), jednak nie koliduje z obiektami architektonicznymi (najbliżej położony obiekt kompleksu „Leśniczówka Szperek” około 30-50 m od drogi). Jednak realizacja inwestycji spowoduje oddzielenie budynku kolei (z 1875 r.) od pozostałych obiektów kompleksu. Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu słusznie wyraził negatywną opinię dla tych 2-ch wariantów przebiegu drogi (II i III), akceptując jedynie rozwiązanie podstawowe. W tym miejscu należy podkreślić, że romantyczne założenia rezydencjonalne, powstałe w 20 i 30 latach XIX w. dla księcia Antoniego Radziwiłła, to m.in. pałac (1822-1825), domek szwajcarski dla syna księcia Wilhelma, leśniczówka, stajnia-

wozownia, ogrodówka przy leśniczówce, kaplica grobowa, szkoła i inne obiekty, rozplanowane asymetrycznie, w sposób naturalny przechodzące w otaczające je kompleksy leśne. Informacje o parku sentymentalno-krajobrazowym (13,2 ha), wchodzącym w skład tego kompleksu, zawarte są w rozdziale 6.

Także w przypadku ostatniej kolizji z zespołem dworskim w Rojowie, występującej w wariantcie III obwodnicy Ostrzeszowa, wariant ten został negatywnie zaopiniowany przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Natomiast konflikt w Kostowie nastąpi wyłącznie w przypadku wyboru wariantu przebiegu drogi wzdłuż linii kolejowej. W wariantcie tym jest zagrożony nieczynny, niewielki cmentarz ewangelicki, który musiałby ulec przeniesieniu w inne miejsce.

Wobec mało wiarygodnego rozpoznania stanowisk archeologicznych wskazanie mniej kolizyjnych wariantów przebiegu trasy jest bardzo utrudnione. Jednak na podstawie tylko i wyłącznie obecnego (niepełnego) rozpoznania można – w oparciu o przyjęte kryterium liczebnościowe stanowisk - oraz występowanie kolizji z obiektami objętymi ochroną konserwatorską stwierdzić, że:

- korzystniejszy jest przebieg obwodnicy Brodowa wraz z lokalizacją węzła „Kijewo” wg rozwiązania wariantowego, a nie podstawowego z uwagi na mniejszą liczebność stwierdzonych stanowisk archeologicznych; istniejący park krajobrazowy w Brodowie bezpośrednio nie koliduje z żadnym z analizowanym wariantów i z tego punktu widzenia warianty te są równoważne;
- korzystniejszy jest przebieg obwodnicy Nowego Miasta wg wariantu podstawowego;
- za Pleszewem od węzła „Łaszew” korzystniejszy jest przebieg drogi wg rozwiązania wariantowego, a nie podstawowego;
- obejście Przygodzic jest korzystniejsze wg wariantu podstawowego;
- równoważne z punktu widzenia stanowisk archeologicznych są rozwiązania przebiegu drogi przed Ostrzeszowem, gdzie przewidziano alternatywy dla lokalizacji węzła „Antonin”, bądź też węzeł „Niedźwiedź”; jednak rozwiązania wariantowe II i III kolidują z romantycznymi założeniami rezydencjonalnymi w Antoninie, powstałymi w latach 20-tych i 30-tych XIX wieku i z tego powodu w ogóle nie powinny być brane pod uwagę. Stąd wskazuje się wariant podstawowy przebiegu drogi jako mniej kolizyjny z punktu widzenia dóbr kultury;

- dla obwodnicy Ostrzeszowa brak danych archeologicznych; minimalnie lepsze rozwiązanie podstawowe lub wariant II, z zastrzeżeniem, że wskazanie nastąpiło na podstawie 1 stanowiska archeologicznego; ponadto wariant obwodnicy Rojowa (wariant III) koliduje z obiektami objętymi ochroną konserwatorską;
- bardziej kolizyjny ze względu na liczebność stwierdzonych stanowisk archeologicznych wydaje się przebieg podstawowy wzdłuż linii kolejowej w rejonie wsi Słupia pod Kępem;
- mniej więcej równoważne warianty na odcinku przebiegu drogi od Siemianic do Bieczyny; w wariantach podstawowym kolizja z nieczynnym cmentarzem ewangelickim (z kapliczką) w Kostowie.

3. Podsumowanie

Niezbędna jest weryfikacja posiadanych informacji o stanowiskach archeologicznych w otoczeniu projektowanej drogi ekspresowej S11, gdyż wyniki istniejących badań z lat 80-tych ubiegłego wieku nie są reprezentatywne i nie informują w całości o osadnictwie pradziejowym i wczesnośredniowiecznym. Stąd na etapie koncepcji programowych istnieje konieczność przeprowadzenia archeologicznych badań powierzchniowo-sondazowych na całej długości trasy, które pozwolą na uszczegółowienie rozpoznania i określenie miejsc i zakresu wyprzedzających archeologicznych badań ratowniczych.